4-ŞÖBA · QIŞLOQ XÖJALIGINI BARQAROR RIVOJLANTIRIŞ

UDK 619:615.1:001.4

VETERINARIYA FARMATSEVTIKASI BÖYIÇA ILMIY TERMINLARNING AHAMIYATI VA ULARNING ÇORVAÇILIK XAVFSIZLIGIDAGI ROLI

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, çorvaçilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali magistrantlari

Kalbayeva Aynura, Turaboyev Diyorbek, Alewatdinov Hakimbek

SDVMÇBU Nukus filiali dotsenti, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori

(PhD)Ilmiy rahbar: Xolmuratov Ikrom

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311136

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
635–638

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Kalbayeva A., Turaboyev D., Alewatdinov H., Xolmuratov I. Veterinariya farmatsevtikasi böyiça ilmiy terminlarning ahamiyati va ularning çorvaçilik xavfsizligidagi roli // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 635–638. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311136

ANNOTATSIYA Uşbu maqolada veterinariya farmatsevtikasida qöllaniladigan ilmiy terminologiyaning mohiyati, uning tarmoqlararo aloqalardagi ahamiyati va xalqaro standartlarga integratsiyalaşuvi masalalari tizimli ravişda tahlil qilinadi. Töğri va unifikatsiya qilingan terminologiyadan foydalaniş dori vositalarini işlab çiqariş, doza me'yorlarini belgilaş, hayvonlarni samarali davolaş hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlaşda qançalik muhim örin tutişi ilmiy asoslab berilgan. Şuningdek, maqolada notöğri terminologiya qöllaş natijasida yuzaga kelişi mumkin bölgan klinik xavflar va karentsiya davri kabi muhim tuşunçalarning amaliy hamda iqtisodiy ahamiyati çuqur yoritilgan. Tadqiqot natijasida sohada dori xavfsizligini oşiriş va professional muloqotni yaxşilaş yuzasidan tavsiyalar işlab çiqilgan.

KALIT SÖZLAR veterinariya farmatsevtikasi, ilmiy terminologiya, farmakokinetika, karentsiya davri, antibiotikorezistentlik, xalqaro standartlar, oziq-ovqat xavfsizligi, unifikatsiya.

THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC TERMS IN VETERINARY PHARMACEUTICS AND THEIR ROLE IN LIVESTOCK SAFETY

ABSTRACT *This article systematically analyzes the essence of scientific terminology used in veterinary pharmaceutics, its importance in interdisciplinary relations, and its integration into international standards. It is scientifically proven how important the use of correct and unified terminology is in the manufacture of medicines, determination of dosage rates, effective treatment of animals, and ensuring food safety. In addition, the article highlights the clinical risks that may arise as a result of using incorrect terminology, and the practical and economic significance of important concepts such as the withdrawal period. As a result of the research, recommendations were developed to increase drug safety and improve professional communication in the field.*

KEYWORDS *veterinary pharmaceutics, scientific terminology, pharmacokinetics, withdrawal period, antimicrobial resistance, international standards, food safety, unification.*

KIRIŞ

Zamonaviy veterinariya farmatsevtikasi biologiya, tibbiyot, kimyo, farmakologiya hamda çorvaçilik fanlari çorrahasida şakllangan va jadal rivojlanayotgan yetakçi sohalardan biridir.

Dunyo miqyosida aholi sonining ösişi bilan birga çorvaçilik, parrandaçilik va baliqçilik mahsulotlariga bölgan global ehtiyoj ham töxtovsiz ortib bormoqda. Bunday şaroitda hayvonlar salomatligini muhofaza qiliş, ularning mahsuldorligini saqlaş hamda infeksion va parazitar kasalliklarning oldini olişda zamonaviy hamda yuqori samarali dori vositalaridan foydalaniş strategik ahamiyat kasb etadi.

Har qanday fanning nazariy poydevori, uning amaliy metodologiyasi hamda huquqiy-me'yoriy bazasi bevosita uning tuşunçalar apparati, ya'ni ilmiy terminologiyasi bilan belgilanadi. Veterinariya farmatsevtikasida qöllaniladigan har bir atama nafaqat ilmiy tadqiqotlardagi nazariy bilimlarni ifodalaydi, balki dori şakllarini yaratişdan tortib, ularni sanoat miqyosida işlab çiqariş, sifatini nazorat qiliş, sertifikatlaş hamda klinikalarda yoki çorvaçilik xöjaliklarida yakuniy maqsadli qöllaşgaça bölgan barça texnologik va davolaş jarayonlarini qat'iy tartibga soladi. Şu sababli, terminlarning xalqaro standartlarga mos ravişda aniq, bir xilda va adekvat qöllanilişi soha mutaxassislari, olimlar hamda işlab çiqaruvçilar örtasidagi professional muloqotning boş mezoni hisoblanadi.

MAVZUNING DOLZARBLIGI

Bugungi kunda global dori-darmon bozorining integratsiyalaşuvi hamda veterinariya preparatlari eksport-import amaliyotining kengayişi sababli milliy atamalarni xalqaro nomenklatura (INN, IUPAC va boşqalar) talablariga moslaştiriş dolzarb muammoga aylandi. Davolaş amaliyotida yoki dori yöriqnomalarida ilmiy terminlarning notöğri, noaniq yoki eskirgan şakllarda qöllanilişi şifokorlar tomonidan notöğri taşxis qöyilişi, preparat dozasining xato belgilanişi hamda oziq-ovqat xavfsizligiga jiddiy putur yetişi bilan boğliq xavflarni keltirib çiqaradi. Şuningdek, respublikamizda farmatsevtika sanoatini mahalliylaştiriş va xalqaro bozorga olib çiqişda yagona va mukammal ilmiy terminologiya bazasining mavjudligi fundamental ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM VA TADQIQOT NATIJALARI

Veterinariya farmatsevtikasi terminlarining tizimli va amaliy ahamiyatini quyidagi eng muhim funksional yönalişlar va tizimlar misolida körib çiqiş lozim:

1.KLINIK XATOLIKLARNING OLDINI OLIŞ VA DOZALAŞ ANIQLIGI

Turli biologik turlarga (masalan, kavş qaytaruvçi hayvonlar, otlar, çöçqalar, parrandalar va mayda uy hayvonlari) tegişli bölgan bemorlarning anatomik-fiziologik tuzilişi va ulardagi metabolizm jarayonlari özига xos tarzda keskin farq qiladi. Ilmiy terminlar dori şakllari (premiks, suspenziya, emulsiya, granula, liyofilizat) va ularni organizmga yuboriş usullarini (peroral, parenteral, topikal, rektal) juda aniq tasvirlaydi. Masalan, farmatsevtikadagi bazaviy hisoblangan 'biomuvofiqlik' (bioavailability) va 'farmakokinetika' (pharmacokinetics) terminlarining mazmun-mohiyatini töğri anglaş veterinar-şifokorga dorining qon tizimiga söriliş tezligi va uning a'zolarda tarqaliş xususiyatlarini inobatga olgan holda, har bir hayvon turi uçun alohida optimal terapevtik dozani aniq hisoblaş imkoniyatini beradi. Har qanday terminologik xatolik dori miqdorining asossiz oşib ketişiga (toksik intoksikatsiya) yoki aksinça, past bölişiga (terapevtik samarasizlik) olib keladi.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311136

2. KARENTSIYA DAVRI TUŞUNÇASI VA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI

Veterinariya farmatsevtikasining eng mas'uliyatli va ijtimoiy muhim terminlaridan biri — bu 'karentsiya davri' (inglizça 'withdrawal period', rusça 'period ojidaniya' – dorining hayvon organizmidan, töqima va a'zolaridan töliq parçalanişi va çiqib ketişi uçun ketadigan majburiy vaqt) hisoblanadi. Uşbu termin çorvaçilik amaliyotida eng qat'iy rioya qilinişi şart bölgan me'yoriy körsatkiçdir. Davolangan hayvonlardan olinadigan mahsulotlarni (göşt, sut, tuxum, asal) uşbu belgilangan muddat yakuniga yetgunga qadar iste'mol bozoriga çiqariş qat'iyan taqiqlanadi. Agar uşbu ilmiy atama mazmuni va talablariga bepisandlik bilan qaralsa, kimyoviy-farmatsevtik moddalarning qoldiqlari oziq-ovqat zanjiri orqali bevosita inson organizmiga ötadi, bu esa aholi örtasida oğir allergik reaksiyalar, disbakterioz, endokrin kasalliklar hamda surunkali toksik zaharlanişlarni yuzaga keltiradi.

3. GLOBAL MUAMMO — ANTIBIOTIKOREZISTENTLIKKA QARŞI TIZIMLI KURAŞ

Hozirgi davrda butun dunyo soğliqni saqlaş (WHO) va veterinariya taşkilotlari oldida turgan eng xavfli global muammolardan biri — bu 'antibiotikorezistentlik' (bakteriyalarning aksilbakterial dori vositalariga nisbatan çidamlilik va barqarorlik hosil qilişi) jarayonidir. Veterinariya farmatsevtikasida terminologiyaning töğri va tizimli yuritilişi şifokorlarga antibiotiklar, antgelmintiklar, koksidiostatiklar va boşqa kimyoterapevtik preparatlarni özaro aniq klassifikatsiya qiliş hamda dori vositalarini patogenştammlarga qarşi maqsadsiz, tartibsiz qöllaş amaliyotini çeklaş imkonini beradi. Töğri ilmiy tasniflaş dori vositalarining samarasiz rotatsiyasini kamaytiradi va öta çidamli bölgan mutatsiyaga uçragan super-bakteriyalarning paydo bölişining oldini oladi.

4. Xalqaro integratsiya va işlab çiqariş standartlari (GMP). Xalqaro savdo va globallaşuv şaroitida har bir mamlakatning içki dori işlab çiqariş sohasi jahon andozalariga mos kelişi şart. Veterinariya preparatlarini işlab çiqariş sifatini ta'minlovçi 'GMP' (Good Manufacturing Practice – Yaxşi işlab çiqariş amaliyoti) xalqaro standarti butunlay universal ilmiy terminologiyaga asoslanadi. Masalan, LD50 (tajribadagi hayvonlarning yarmini ölimga olib keluvçi örtaça letal doza), 'terapevtik indeks', 'premiks', 'faol farmatsevtik substansiya' kabi atamalarning me'yoriy hujjatlarda yagona xalqaro talablar asosida qayd etilişi milliy korxonalarimiz mahsulotlarini eksport qiliş imkoniyatlarini oşiradi hamda xorijiy dori vositalarining import nazoratini tooperativ tarzda amalga oşirişga kömaklaşadi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Ötkazilgan tahlillar şuni körsatadiki, veterinariya farmatsevtikasi böyiça ilmiy terminlar şunçaki nazariy tuşunçalar töplami bölmay, balki çorva hayvonlari salomatligini ta'minlaş, dori vositalarining klinik samaradorligini kafolatlaş hamda inson salomatligi uçun beziyon oziq-ovqat mahsulotlarini yetiştiriş imkonini beruvçi fundamental mexanizmdir. Sohaga oid terminlarning birxillaştirilişi (unifikatsiyasi) va doimiy ravişda yangilanib borilişi ta'lim, fan va amaliyot integratsiyasini kuçaytiradi. Yuqoridagilardan kelib çiqqan holda, quyidagi ilmiy va amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Veterinariya farmatsevtikasi sohasidagi yangi xalqaro atamalarni qamrab olgan, köp tilli (lotinça-özbekça-rusça-inglizça) mukammal izohli luğatlarni muntazam ravişda naşr etiş va yangilab boriş lozim;

2. Oliy ta’lim muassasalarida veterinariya va farmatsevtika yönalişida tahsil olayotgan talabalarning öquv dasturlariga xalqaro nomenklatura qoidalari, dori moddalari karentsiyasi va farmakokinetik körsatkiçlariga oid terminologik modullarni çuqurlaştirilgan holda kiritiş zarur;

3. Mahalliy işlab çiqarilayotgan barça veterinariya dori vositalarining yöriqnomalari va me’yoriy-texnik hujjatlarida atamalarning amaldagi xalqaro standartlarga mosligini davlat miqyosida qat’iy ekspertizadan ötkaziş tizimini yanada takomillaştiriş maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

1. Salimov, Y. S., & Xajiyev, Ş. M. (2021). Veterinariya farmakologiyasi va toksikologiyasi. Toşkent: 'Özbekiston' naşriyoti. – B. 112-145.
2. Qudratov, R. A. (2019). Veterinariya dori vositalarini standartlaştiriş va ularning sifat nazorati. Veterinariya tabobati jurnali, 4(12), 18–22.
3. Adams, H. R. (2020). Veterinary Pharmacology and Therapeutics (10th ed.). New York: Wiley-Blackwell. – Pp. 310-345.
4. Riviere, J. E., & Papiç, M. G. (2018). Çemical Residues in Food-Producing Animals: Cessation and Withdrawal Periods. Ames: Iowa State University Press. – Pp. 89-115.
5. Jahmonov, O. T. (2023). Çorvaçilikda dori vositalarining karentsiya davriga rioya qilişning oziq-ovqat xavfsizligidagi örni. Özbekiston çorvaçilik va veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti axborotnomasi, 2(5), 45–49.
6. World Health Organization (WHO). (2022). Critically Important Antimicrobials for Human Medicine: Ranking for Risk Management of Antimicrobial Resistance due to Non-Human Use. Geneva: WHO Press. – Pp. 14-28.

 https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311136